

EESTI MAAÜLIKOOL

Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Kalev Sepp

VARJETURISM EESTIS: VÕIMALUSED JA POTENTIAAL
OPPORTUNITIES AND POTENTIAL OF PHOTO HIDE
TOURISM IN ESTONIA

Bakalaureusetöö

Loodusturismi õppekava

Juhendaja: nooremteadur Tarmo Pilving, *MSc*

Tartu 2017

Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud lõputöö

mille juhendaja on

- 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
- 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
- 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor

_____

allkiri

Tartu,

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

_____

(juhendaja nimi ja allkiri)

_____

(kuupäev)

_____

(juhendaja nimi ja allkiri)

_____

(kuupäev)

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Bakalaureusetöö lühikokkuvõte	
Autor: Kalev Sepp		Õppekava: Loodusturism	
Pealkiri: Varjeturism Eestis: võimalused ja potentsiaal			
Lehekülgi: 45	Jooniseid: 4	Tabeleid: 4	Lisasid: 2
Osakond: Botaanikaosakond Uurimisvaldkond: Loodusturism Juhendaja(d): Tarmo Pilving, <i>MSc</i> Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2017			
<p>Käesolevas bakalaureusetöös soovib autor välja selgitada, kas varjeturismiga tegelemine on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv.</p> <p>Teemast tulenevalt on uurimisküsimusteks „Kas varjeturismiga tegelemine on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv?“ ning „Kes on potentsiaalsed kliendid (eestlased või välismaalased) ning milline on nende sihtgrupp (tavakülastajad, loodushuvilised, fotograafid jne)?“</p> <p>Lähtuvalt uurimisküsimustest on uurimise käigus kontrollitavad hüpoteesid järgnevad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Varjeturismiga tegelemine on Eestis jätkusuutlik ja tasuv; • On olemas potentsiaalsed kliendid kes varjeturismi elamust või toodet kasutaksid; • Eestile omapärane looduslik mitmekesisus garanteerib positiivse varjeturismi elamuse. <p>Uuringu käigus teostati olemasolevate varjeturismi alaste kirjandusallikate analüüs ning seejärel viidi 2017. aasta märtsi- ja aprillikuus läbi epiiriline uuring, mis koosnes kahest osast: ankeetküsimustikust internetis ning intervjuu vormis küsitlusest varjeturismi teenust pakkuvate isikutega.</p> <p>Kokkuvõtlikult saab väita, et uuring oli edukas. Uuringu käigus saadi vastused uurimisküsimustele ning tööhüpoteesidele. Tulemustest selgus, et varjeturismiga tegelemine Eestis on jätkusuutlik, on olemas potentsiaalsed kliendid ning Eesti looduslik mitmekesisus tagab kõikidele sihtgruppidele positiivse varjeturismi elamuse.</p>			
Märksõnad: Varjeturism, ökoturism, looma- ja linnuvaatlus, varjed, loodusturism			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Bachelor's Thesis	
Author: Kalev Sepp		Specialty: Nature tourism	
Title: Opportunities and potential of photo hide tourism in Estonia			
Pages: 45	Figures: 4	Tables: 4	Appendixes: 2
Department: Botany Field of research: Nature tourism Supervisors: Tarmo Pilving, <i>MSc</i> Place and date: Tartu 2017			
<p>In this diploma thesis, the author is trying to find out whether or not photo hide tourism has the potential to be practicable in the conditions of Estonia.</p> <p>The research questions are „Is photo hide tourism in Estonia sustainable and profitable?“ and „Who are the main customers (estonians or foreigners) and what are the main target groups of those customers (general public, nature enthusiasts, photographers etc)?“</p> <p>Based on the research questions the following hypotheses are:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Photo hide tourism in Estonia is sustainable and profitable; • There are potential customers who are willing to use photo hide services and products; • Estonia's unique natural diversity ensures a positive experience for the photo hide tourism customers. <p>Research was divided into two parts. First, a complete analysis of materials containing information about wildlife watching tourism and ecotourism in general was conducted. And secondly, an empirical research, consisting of online questionnaire and interviews with people from wildlife watching companies was conducted.</p> <p>It can be said that research was a success. The research provided truthful answers for the research questions and the hypotheses. The results show that photo hide tourism in Estonia is sustainable, there are many potential customers and Estonia's unique natural diversity ensures a positive experience for all the target groups.</p>			
Keywords: Photo hide tourism, wildlife watching, ecotourism, photo hides, nature tourism			

SISUKORD

SISUKORD	5
SISSEJUHATUS	6
1. VARJETURISM.....	9
1.1. Varjeturismi mõiste ja olemus	9
1.2. Varjeturismi teke.....	9
1.3. Varjed – nende ehitamine, erinevad tüübid ja kasutamine	10
1.4. Looma- ja linnuvaatlusturismi populaarsus ja potentsiaal maailmas	11
2. UURING VARJETURISMI VÕIMALUSTE JA POTENTSIAALI KOHTA EESTIS .	14
2.1. Uuringu metoodika	14
2.2. Uuringu tulemused.....	15
2.2.1. Ankeetküsimustiku tulemused	15
2.2.2. Intervjuude tulemused	20
3. ARUTELU	24
4. JÄRELDUSED.....	25
KOKKUVÕTE.....	26
KASUTATUD KIRJANDUS	28
SUMMARY	31
LISAD	33
Lisa 1. Küsimustiku küsimused	34
Lisa 2. Vastused intervjuu küsimustikule	39

SISSEJUHATUS

Käesoleva diplomitöö teema valikul on lähtunud asjaolust, et alates 1990ndatest aastatest, kui hakkas laiemalt levima ökoturismi kontseptsioon (Björk 2007), on hakanud populaarsust koguma ka looma- ja linnuvaatlus, mis oma jätkusuutlike põhimõtete poolest on kiiresti muutunud ökoturistide seas kõrgelt hinnatud turismivaldkonnaks (Krüger 2005). Rahvusvahelise Ökoturismi Ühenduse definitsiooni kohaselt on ökoturism „**Vastutustundlik reisimine looduspäikondades, mis toetab loodus- ja kultuuripärandi säilimist ning kohalike elanike heaolu**“ (TIES 2015).

Tänapäeval on ökoturismi turg märksa mitmekesisem ja komplitseeritum kui see oli 20 aastat tagasi - spetsiifiliste reise osakaal on suurenenud ning traditsioonilised turud on hakanud oma toodete valikut laiendama. Kui kaheksakümne aastal ja üheksakümne aastal oli üheks peamiseks loodusvaatluseks põhiliselt linnuvaatlus, siis tänapäeval on juurde lisandunud ka mitmesuguseid teisi valikuid, nagu näiteks putukate ja imetajate vaatlus (Reimann 2017).

Imetajatest on just suurkiskjad oma vähese arvukuse ja väikese levikuala tõttu populaarsed loodusturismi objektid Euroopas. Peamiseks tõmbenumbriks on pruunkaru (*Ursus arctos*), keda erinevalt teistest suurkiskjatest on võimalik näha, pildistada ja filmida, meelitades teda kunstliku söödaga fotovarjete juurde. Teiste suurkiskjate eksponeerimine toimub üldjuhul ainult tegevusjälgede vaatlusel (Männil, Kont 2012). Lisaks karule on võimalik peibutamise teel vaatluskohtade juurde meelitada ka mitmesuguseid teisi suur- ja väikeulukeid. Loomadest on nendeks näiteks põder, hirv, metskits, rebane ning mitmesugused väikekiskjad. Lindudest erinevad kotkad ja teised röövlinnud. Samuti koguvad üha enam populaarsust hülgevaatlused (Reimann 2017).

Paljudes riikides on looma- ja linnuvaatlustega tegeletud juba küllaltki pikka aega, Eestis on toimunud areng aga alles viimase viie aasta jooksul (Männil, Kont 2012). Näiteks meie põhjanaaber Soome on spetsiaalseid söödakohti kasutades turistidele karuvaatlusteenust pakkunud juba ligi paarkümmend aastat (Reimann 2017). Eestis on tänaseks rajatud

loodusturismi arendajate poolt üks karuvaatlusonn Ida-Virumaale Alutagusele (Männil, Kont 2012).

Eesti metsades on viimastel aastatel arvatud enne jahihooaega elavat üle 250 hundi, 700 pruunkaru ja 750 ilvese, mis on Euroopa mastaabis erakordne asustustihedus. Need arvud on üsna võrreldavad üle seitsme korra suurema ja metsasema Soome suurkiskjate arvukusega – seal elab 185–200 hunti, 800-850 karu, ja 1050-1100 ilvest. Kiskjate suur asustustihedus Eesti metsades annab tunnistust sellest, et meie metsade ökoloogiline potentsiaal on väga hea. Võrdlusena võiks siinkohal välja tuua olukorra tihedalt asustatud ja intensiivse maakasutusega Lääne-Euroopa riikides, kus suurkiskjad on suutnud ellu jääda vaid suuremates mägedes, nagu näiteks Alpides ja Püreneedes. Lääne-Euroopast on enamasti kadunud ka teder ja metsis – Eestile tüüpilised rabalinnud, keda siin esineb veel suhteliselt arvukalt. Lisaks tedrele ja metsisele elab Eestis veel teisigi Lääne-Euroopa turistidele huvipakkuvaid linnuliike, nagu näiteks händkakk, laanerähn, valgeselg-kirjurähn, kaljukotkas; merelindudest Saaremaa rannavetes talvituv kirjuhakk jne (Reimann 2017).

Kuna Eestis on rahvastikutihedus võrreldes Lääne-Euroopa riikidega väike, on siinsetel aladel säilinud suurel hulgal erinevaid looduslikke kooslusi. Vaid Skandinaavia riikides on inimtihedus väiksem kui Eestis, seda eelkõige väga hõredalt asustatud põhjaalade arvelt. Kuigi Põhjamaade loodus on väga mitmekesine ning seal elab suur hulk turistidele ülimalt atraktiivseid liike, on nende alade üldine elurikkus ning loodusturismiväärtus Eesti loodusega võrreldes siiski palju väiksem (Sealsamas).

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, kas varjeturismiga tegelemine on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv.

Eesmärgist tulenevalt on töö uurimisküsimusteks: „Kas varjeturismiga tegelemine on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv?“ ning „Kes on potentsiaalsed kliendid (eestlased või välismaalased) ning milline on nende sihtgrupp (tavakülastajad, loodushuvilised, fotograafid jne)?“

Uurimisküsimustest lähtuvalt on uurimise käigus kontrollitavad hüpoteesid järgnevad:

1. Varjeturismiga tegelemine on Eestis jätkusuutlik ja tasuv;
2. On olemas potentsiaalsed kliendid kes varjeturismi elamust või toodet kasutaksid;

3. Eestile omapärane looduslik mitmekesisus garanteerib positiivse varjeturismi elamuse.

Uurimismetoodika oli kolmeosaline: esimesena analüüsiti olemasolevaid varjeturismi alaseid kirjandusallikaid, teisena viidi läbi empiiriline uuring küsimustiku näol internetis ja intervjuu vormis küsitlus varjeturismi teenust pakkuvate isikute/ettevõtetega ning kolmandana teostati uuringu käigus kogutud andmete analüüs.

Suur hulk kasutatud kirjandusest on inglisekeelne; eestikeelne kirjandus konkreetse teema kohta on minimaalne. Eestikeelse kirjanduse vähesus viitab suures osas teema uudsusele ning tekitab mingil määral vajadust antud temaatikat laiemalt uurida. Eestis on üldine elurikkus ja liigiline mitmekesisus väga suur mistõttu võib arvata, et on olemas ka erinevad võimalused looma- ja linnuvaatlusturismi arendamiseks.

Antud bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist.

Esimeses peatükis seletatakse lahti varjeturismi mõiste ja olemus, räägitakse mõningal määral varjeturismi ajaloost ja selle tekkimisest, varjetest ja nende ehitusest ning varjeturismi populaarsusest ja levikust tänapäeva maailmas.

Teine peatükk hõlmab endas läbiviidud uuringut, mille käigus püütakse leida vastused diplomitöö alguses püstitatud küsimustele. Koostatud ankeetküsimustiku ja intervjuude abil saab ülevaate, milline potentsiaal on varjeturismil Eestis, kes on peamised kliendid ning milline on nende sihtgrupp.

Kolmandas peatükis toimub uurimisutulemuste analüüs, antakse ülevaade, kas bakalaureusetöö alguses püstitatud hüpoteesid leiavad kinnitust või mitte.

Neljas peatükk on järelduste jaoks.

Lisadena on töö lõpus ankeetküsimustiku ning intervjuu küsimused.

Sooviks tänada oma lõputöö juhendajat – Tarmo Pilvingut, ning intervjueeritavaid isikuid/ettevõtteid, et nad leidsid aega minuga vestlemiseks ning küsimustele vastamiseks.

1. VARJETURISM

1.1. Varjeturismi mõiste ja olemus

Varjeturismi all peetakse silmas loomade-lindude vaatlemist ja/või fotografeerimist selle jaoks spetsiaalselt ehitatud varjest, mis peidab inimese loomade-lindude eest ja annab seeläbi võimaluse neid lähemalt vaadelda ja pildistada. Enamik ulukiliike on väga inimpelglikud mistõttu ilma fotovarjeta on nende jälgimine ning kvaliteetse foto- ja videomaterjali omandamine sisuliselt võimatu (Tapper 2006).

Et linde ja loomi fotovarjele lähemale meelitada, kasutatakse selleks peibutamist ning lisa söötmist. Lisa söötmist rakendatakse üldjuhul vaid metsloomade ja/või röövlindude puhul. Eestis ei tohi antud meetodit kasutada oma vaba tahtmise järgi vaid see on lubatud ainult Veterinaar- ja Toiduameti loa olemasolul. Samuti peab lisa söötmiseks olema mõjuv põhjus ning tegevusele on vajalik ka Keskkonnaameti poolne kooskõlastus, mis kinnitab, et söötmine ei kahjusta söödetavat liiki ega ümbritsevat keskkonda. Väljastatud luba kehtib 1 aasta (Veterinaar- ja Toiduamet 2017).

1.2. Varjeturismi teke

Varjeturism oma praegusel kujul on alguse saanud Soomest ning selle algatajaks oli professionaalne loodusfotograaf Lassi Rautiainen. 1970. aastate lõpul hakkas ta tegelema karude lisa söötmisega (peibutamisega), mille eesmärgiks oli loomade meelitamine vaatluskohtade juurde, et neid paremini fotografeerida. Lisa söötmine osutus vajalikuks kuna regulaarne jahipidamine oli muutnud karud kui ka teised metsloomad ettevaatlikuks ja inimpelglikuks. 1980. aastatel, kui Lassi oli külasthanud Rootsit ja Norrat ning tutvustanud enda loodud meetodeid ka oma sealsetele kolleegidele, arenes varjeturismist

välja omaette loodusturismi valdkond. Alates 1991. aastast külastavad loodusfotograafid üle terve maailma Soomet, et kasutada Lassi rajatud fotovarjeid (Wildlife Safaris Finland 2017).

1.3. Varjed – nende ehitamine, erinevad tüübid ja kasutamine

Varjete ehitamisel kasutatakse mitmesuguseid erinevaid materjale ja ehitusstiile mille valikul mängib olulist rolli keskkond, kuhu varje püstitatakse ning sihtgrupp, kes varjet kasutama hakkab. Esmatähtis on hoida negatiivsed mõjud ümbritsevale keskkonnale võimalikult madalal. Eelistada tuleks eelkõige looduslähedasi materjale, samuti ei tohiks varjete paiknemine maastikul olla visuaalselt häiriv. Võimaluse korral tuleks varjed paigutada põõsastike või hekkide vahele, maapinnas paiknevatesse nõgudesse või lohkudesse või ehitada kokku kiviseina või mõne muu maastikuelemendiga. Varjena võib kasutada ka juba olemasolevaid ehitisi, nagu näiteks vanad jahimajakesed, heinaküünid vms, ehitades need ümber vastavalt konkreetsetele vajadustele. Nii säilitatakse traditsiooniline maastikupilt ning vähendatakse ehituskulusid (Rewilding Europe 2012).

Eristatakse kahte tüüpi varjeid, nendeks on:

- telkvarje/kokkupandav varje
- vaatlusonn/majake

Telkvarjete/kokkupandavate varjete eeliseks on nende lihtsus, madal hind ning pea olematud hoolduskulud. Nad on hõlpsasti kokku- ja lahtimonteeritavad ning kergesti transporditavad mistõttu sobivad nad ideaalselt linnuvaatlusteks. Nõrkadeks külgedeks on aga vähene kaitse kehvade ilmastikutingimuste eest (vihm, lumi, tugev tuul) kui ka ebapiisav kasutajamugavus (kitsas ning madal, soojustamata). Telkvarjesse/kokkupandavasse varjesse mahub tavaliselt 1-2 inimest; peamiseks sihtgrupiks on süva-loodushuvilised/fotograafid. Üldjuhul viibitakse sellist tüüpi varjes maksimaalselt 2-3 tundi (Sealsamas).

Vaatlusonn/majake-tüüpi varjete eeliseks on eelkõige nende suurem kasutajamugavus, mis tähendab seda, et külastajad saavad varjes viibida mitmeid tunde järjest – isegi terve öö. Sellist tüüpi varjed on tavaliselt piisavalt hästi soojustatud, täiesti helikindlad, omavad sisseehitatud istumis- ja magamiskohti ning isegi wc-d (Sealsamas). Samuti on võimalik hästi konstrukteeritud vaatlusonn vajaduse korral täiesti edukalt teise asukohta ümber paigutada. Tänu nendele omadustele kasutatakse vaatlusonne eelkõige ulukide vaatlemiseks, kes on aktiivsed õhtuhämaruses, öösel ja/või varajastel hommikutundidel. Sellist tüüpi varjete standard kasutusmudel näeb ette, et varjesse minnakse õhtul kella 5-6 ajal, terve öö vaadeldakse ja pildistatakse loomi ning varjest lahkutakse alles järgmise päeva hommikul kella 6-7 ajal (Finnature 2017). Sellist tüüpi varjete peamiseks sihtgruppideks on nii loodushuvilised/fotograafid kui ka tavakülastajad (Rewilding Europe 2012).

Vaatlusonn/majake-tüüpi varjete negatiivseteks aspektideks on keerukam konstruktsioon ja disain, millest lähtuvalt on suuremad ka ehitus- ja hoolduskulud. Kehvasti paigutatud varjed võivad rikkuda üldist maastikupilti (Rewilding Europe 2012).

1.4. Looma- ja linnuvaatlusturismi populaarsus ja potentsiaal maailmas

Tänaseks on looma- ja linnuvaatlusturismist saanud üks populaarsemaid ökoturismi valdkondi maailmas (Okello jt 2008; Cong jt 2014; Gallagher jt 2015). Kõige rohkem pakuvad inimestele huvi suurulukid, eriti just suurkiskjad (Kuboa, Shoji 2016). Suurkiskjatest populaarseim on pruunkaru (*Ursus arctos*), kelle alamliike leidub nii Põhja-Ameerikas, Põhja-Aasias kui ka mitmel pool Euroopas. Näiteks Alaskal on turistid nõus maksma karude nägemise eest rohkem, kui mõne muu looma nägemise eest (Fortin jt 2016). Ameerikas Yellowstone'i rahvusparkis oli juba eelmise sajandi alguses karude vaatlemine ja fotografeerimine väga laialt levinud. Huvi karuvaatluste vastu on olnud pidevas tõustrendis; mitmed ettevõtted on täheldanud iga-aastast külastatavuse kahekordistumist (Rode jt 2007).

Euraasias on suurkiskjate osakaal suurim Ida-Euroopas, aga ka Norras, Rootsis ja Soomes (Ensernik, Vogel 2006). Paljudes Euroopa riikides on varjeturismi toode põhjalikult välja kujunenud, pakkudes külastajatele rohkem valikuid nii varjete kui ka muude vahendite osas (Curtin 2013). Näiteks Soomet külastab enam kui 4000 turisti aastas, kelle põhieesmärgiks on vaadelda ja fotografeerida sealseid pruunkarusid ning teisi looma- ja linnuliike (Kojola, Heikkinen 2012). Kohalik loodusturismiettevõtte Wildlife Safaris Finland on rajanud alates üheksakümnendate algusest riigi idaossa ligi 18 fotovarjet, millest enamik asuvad Soome-Vene piiri lähedal ning mis on mõeldud eelkõige karuvaatlusteks. Lisaks karudele on Soomes võimalik näha ka hunte, ahme, kotkaid ning teisigi loomi ja linde (Wildlife Safaris Finland 2017).

Loodusvaatlusturismi potentsiaal on olemas ka Horvaatias, kus üheks põhieesmärgiks on karuvaatluste osakaalu suurendamine ja edasiarendamine. Karude levikualal elavad kohalikud inimesed usuvad, et loomad meelitavad ligi turiste, tuues sel moel majanduslikku kasu kohalikele kogukondadele (Decak jt 2005).

Huvitava võrdlusena võiks ära tuua Kanadas Briti Columbia provintsis asuvas Suure Karu Metsas (*Great Bear Rainforest*) 2012. aastal läbiviidud uuringu, mille eesmärgiks oli võrrelda karuvaatlustele ja karujahile tehtavaid kulutusi. Tulemustest selgus, et karuvaatlustele tehtavad kulutused ületavad karujahile tehtavaid kulutusi pea 12-kordselt (Center for Responsible Travel 2014). Vastavad arvud on välja toodud järgnevas tabelis (Tabel 1), kus karuvaatlustele kulutatud kogusumma lahter on märgitud rohelise joonega ning karujahile kulutatud kogusummade lahtrid punase joonega.

Tabel 1. Karuvaatlustele vs karujahile kulutatud summad *Great Bear Rainforest* näitel
(Center for Responsible Travel 2014)

SECTOR	EXPENDITURES	GDP	LABOR INCOME	FEDERAL TAXES	PROVINCIAL TAXES
Bear Viewing	\$15,109,000	\$7,309,300	\$4,889,600	\$971,400	\$1,512,500
Non-Resident Hunting	\$963,800	\$568,500	\$200,500	\$62,400	\$80,700
Grizzly Bear	\$414,700	\$244,600	\$94,900	\$26,800	\$34,700
Black Bear	\$549,100	\$323,900	\$125,600	\$35,600	\$46,000
Resident Hunting	\$214,625	\$92,000	\$62,000	Unknown*	Unknown*
Grizzly Bear	\$140,223	\$60,000	\$40,500	Unknown*	Unknown*
Black Bear	\$74,402	\$32,000	\$21,500	Unknown*	Unknown*

Tehes järeltõlgit eelnevast, saab väita, et suurkiskjate vaatlusturism on üks võimalik alternatiiv jahiturismile, kus ühte isendit või nende gruppi on võimalik müüa erinevalt jahiturismist korduvalt (Männil, Kont 2012).

2. UURING VARJETURISMI VÕIMALUSTE JA POTENTIAALI KOHTA EESTIS

2.1. Uuringu meetoodika

Alljärgnevalt antakse ülevaade läbiviidud uuringu meetoodikast. Kõik joonised käesolevas peatükis on koostatud töö autori poolt. Ankeetküsimustiku koostamiseks kasutas töö autor veebikeskkonda *Google Forms* ning andmete töötlemiseks veebikeskkonda *Google Sheets* ning arvutiprogrammi *Microsoft Excel*.

Uuring sai läbi viidud kaheosalisena, kus esimeses osas kasutatakse ankeetküsimustiku vormi ning teises osas intervjuu vormi. Ankeetküsimustik (Lisa 1), milles oli 13 küsimust, kooses kogu ulatuses suletud küsimustest. Intervjuus (Lisa 2) oli samuti 13 küsimust. Intervjuud viidi läbi *Skype*'i vahendusel ning telefoni teel. Ankeetküsimustiku valim sai koostatud loodusprogramm *Rewilding Europe* poolt välja antud juhendi järgi, milles iseloomustatakse fotovarjete kasutajate põhilisi sihtgruppe (*Rewilding Europe 2012*). Nendeks sihtgruppideks on:

- Tavakülastajad
- Loodushuvilised inimesed
- Professionaalsed (loodus)fotograafid
- Kõrgklassi turistid

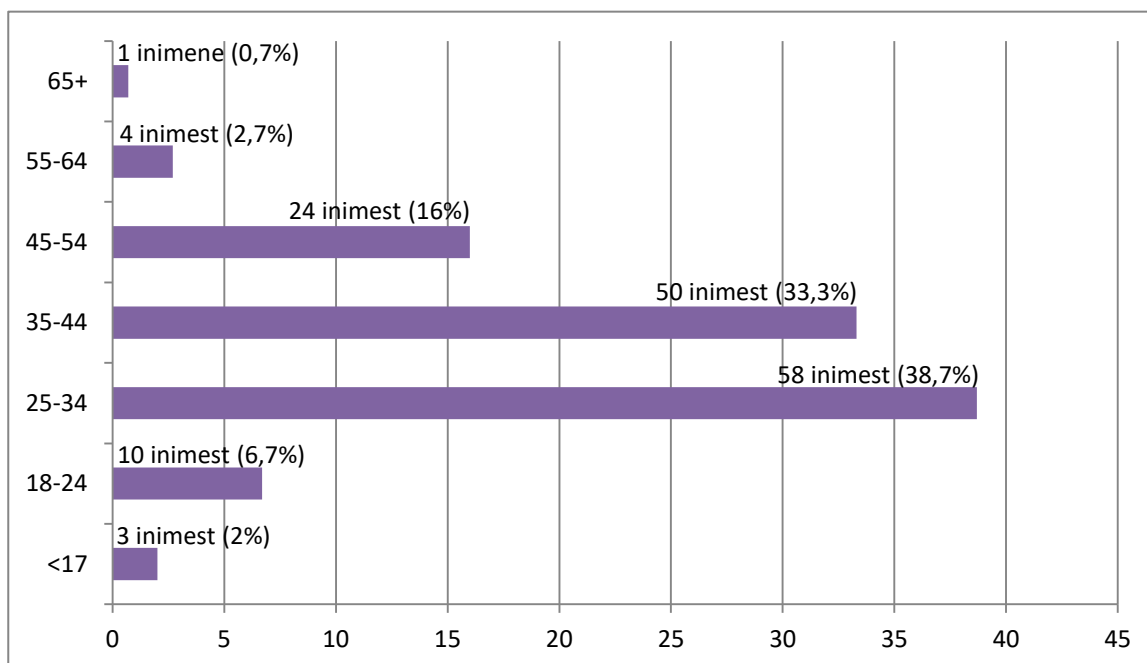
Tulenevalt nendest sihtgruppidest sai ankeetküsimustik vastavatesse internetifoorumitesse postitatud. Näiteks tavakülastajate puhul postitati küsimustik mitmesugustesse üldlevinud nn tavafoorumitesse, loodushuviliste inimeste sihtgrupi puhul postitati küsimustik erinevatesse loodusteemalistesse foorumitesse ning loodusfotograafide sihtgrupi puhul postitati küsimustik fotograafiateemalistesse foorumitesse. Kõrgklassi turistide sihtgrupi puhul eraldi foorumeid välja ei valitud.

2.2. Uuringu tulemused

2.2.1. Ankeetküsimustiku tulemused

Antud alapeatükis on välja toodud ankeetküsitluse käigus saadud vastused. Küsitlus viidi läbi 2017. aasta märtsi- ja aprillikuus ning sellele vastas 150 inimest. Ankeetküsimustik koosnes kogu ulatuses suletud küsimustest.

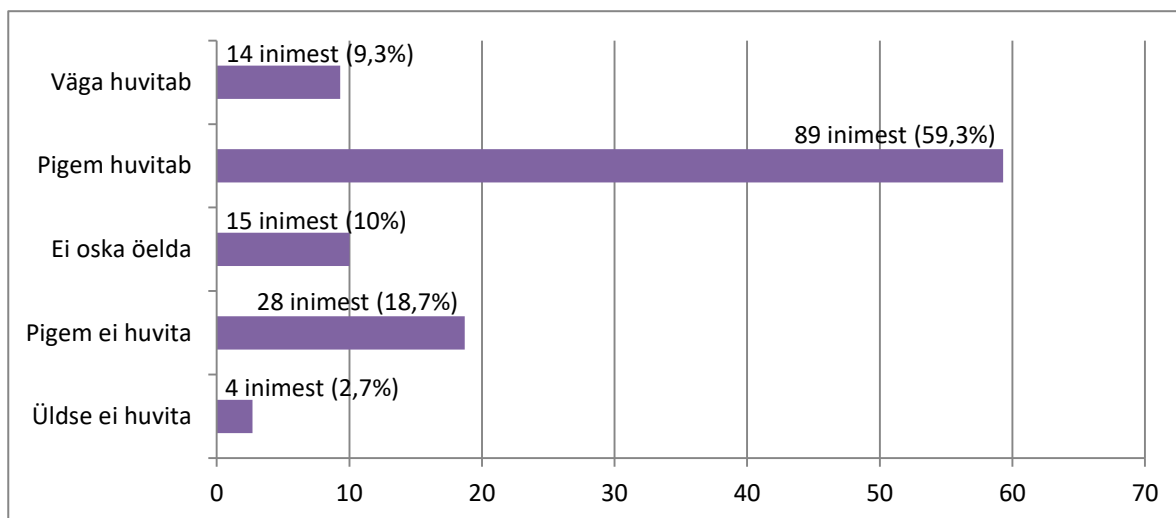
Küsimustikule vastanud 150 inimesest olid 120 (80%) naised ning 30 (20%) mehed. Kõige populaarsem vastajate vanusegrupp oli 25-34 aastased, keda oli 58 inimest ning kes moodustasid tervikust 38,7%. 50 inimest (33,3%) olid vanusegrupist 35-44 aastased, 24 inimest (16%) olid vanusegrupist 45-54 aastased, 10 inimest (6,7%) olid vanusegrupist 18-24 aastased, 4 inimest (2,7%) vanusegrupist 55-64 aastased, 3 inimest (2%) vanusegrupist <17 aastased ning kõige vähem oli vastanuid vanusegrupist 65+, keda oli ainult 1 inimene (0,7%) (Joonis 1).

Joonis 1. Küsimustikule vastanute vanusegrupid

Küsimusele „Kas olete varasemalt varjeturismiga kokku puutunud?“ vastast jaatavalt 11 inimest (7,3%) ning eitavalt 139 inimest (92,7%)

Ankeetküsimustiku ühele olulisemale küsimusele „Kas teid huvitab loodusturismi tootena looma-või linnuvarje?“ vastasid inimesed järgnevalt: 14 inimest (9,3%) vastas, et neid väga huvitab, 89 inimest (59,3%) vastas, et neid pigem huvitab, 15 inimest (10%) vastas, et nad ei oska öelda, 28 inimest (18,7%) vastas, et neid pigem ei huvita ning 4 inimest (2,7%) vastas, et neid üldse ei huvita loodusturismi tootena looma- või linnuvarje (Joonis 2).

Joonis 2. Kas teid huvitab loodusturismi tootena looma-või linnuvarje?

Kuigi populaarseim vanusegrupp vastajate seas oli 25-34 aastased, olid just 35-44 ning 45-54 aastased inimesed need, kellele varjeturismi toode enim huvi pakkus. 35-44 aastaste vanusegrupis vastas 37 inimest 50-st ning 45-54 aastaste vanusegrupis 17 inimest 24-st, et neid huvitaks loodusturismi tootena looma- või linnuvarje (Tabel 2). Märkusena mainib töö autor ära, et tabeli (Tabel 2) jaoks statistikat tehes võeti tervikuks kokku vastusevariandid „Väga huvitab“ ja „Pigem huvitab“ ning „Üldse ei huvita“ ja „Pigem ei huvita“.

Tabel 2. Enim fotovarjest huvitunud vanusegrupid (märgitud tumeroheliseaga)

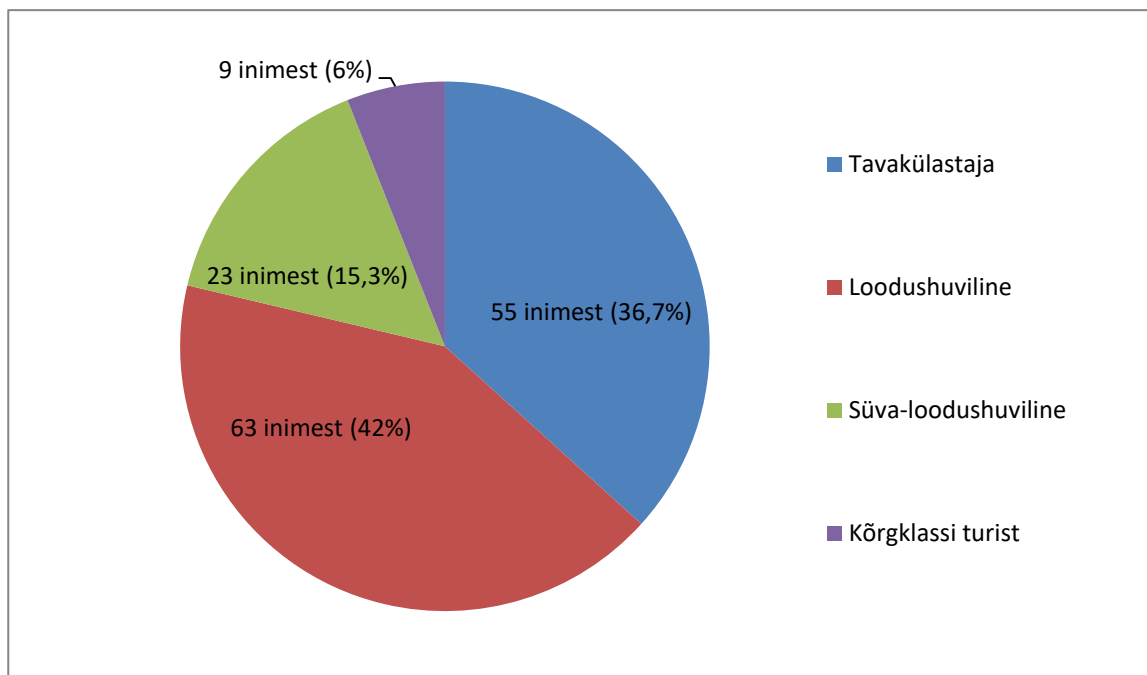
Vanusegrupp	Fotovarje huvitab (inimeste hulk)	Ei oska öelda	Fotovarje ei huvita	Kokku vastanuid
<17	3	-	-	3
18-24	9	-	1	10
25-34	35	4	19	58
35-44	37	5	8	50
45-54	17	5	2	24
55-64	1	1	2	4
65+	1	-	-	1

Küsimustikule vastanute sihtgruppide määramiseks kasutas töö autor loodusprogramm *Rewilding Europe* poolt välja antud varjeturismi-teemalist juhendit, milles kirjeldatakse fotovarjete kasutajate põhilisi sihtgrupe (Rewilding Europe 2012). Ankeetküsimustikus paluti vastajatel panna tärn variandi ette, mis neid kui looduses viibivat inimest kõige rohkem iseloomustab. Kuigi *Rewilding Europe*'i juhendis oli määratlusi 4, pidas diplomitöö autor vajalikuks üks sihtgruppi määratlus juurde lisada. Selleks määratluseks oli **süva-loodushuviline**. Põhjus, mis seda tehti, on see, et loodushuviline inimene sarnaneb mitmete omaduste poolest tavakülastajale – mõlemad ei pruugi tahta väga pikalt looduses viibida ning mõlemad ei ole üldjuhul nõus lisateenuste eest juurde maksuma. Lõplikud variandid koos iseloomustustega olid küsimustikus järgnevad:

1. **Tavakülastaja** (meeldib vahetevahel looduses viibida, pole kõrgeid nõudmisi, varjes viibiks maksimaalselt 30 minutit)
2. **Loodushuviline** (meeldib tihti looduses viibida, kannab üldjuhul fotokaamerat kaasas, varjes nõus viibima 1-2 tundi)
3. **Süva-loodushuviline** (valmis looduses viibima väga pikka aega, kannab alati fotokaamerat kaasas, on nõus maksuma, et näha/kogeda rohkem, on nõus varjes viibima mitmeid tunde järjest - isegi terve öö)
4. **Professionaalne loodusfotograaf** (profitehnikat omav fotograaf, konkreetset nõudmised varje suhtes, on valmis varjes veetma lausa mitu päeva, et saada head pildi- või videomaterjali)
5. **Kõrgklassi turist** (meeldib luksus ja mugavus ka looduses viibides, kõrged nõudmised, varjes peavad olema kõik luksuslikud lisad käe-jala ulatuses – toitlustus, sisustus, wc jne)

Tulemustest selgus, et 63 inimest (42%) iseloomustas ennast kui **loodushuvilist** inimest; **tavakülastajaks** pidas end 55 inimest (36,7%), **süva-loodushuviliseks** 23 inimest (15,3%) ning **kõrgklassi turistiks** 9 inimest (6%). **Professionaalseks fotograafiks** ei pidanud ennast keegi (Joonis 3).

Joonis 3. Küsitluse käigus selgunud sihtgrupid

Sihtgruppidest olid varjeturismi tootest kõige rohkem huvitatud **süva-loodushuvilised** (23 inimesest 20) ning kõige vähem **tavakülastajad** (55 inimesest 29). Ka siingi tabelis (Tabel 3) võeti andmete lihtsustamise eesmärgil tervikuks kokku vastusevariandid „Väga huvitab“ ja „Pigem huvitab“ ning „Üldse ei huvita“ ja „Pigem ei huvita“.

Tabel 3. Varjeturismi tootest enim huvitunud sihtgrupid populaarsuse järgi ülevalt alla (märgitud tumeroheliselega)

Sihtgrupp	Fotovarje huvitab (inimeste hulk)	Ei oska öelda	Fotovarje ei huvita	Kokku vastanuid
Süva-loodushuvilised	20	1	2	23
Kõrgklassi turistid	7	1	1	9
Loodushuvilised	47	6	10	63
Tavakülastajad	29	7	19	55

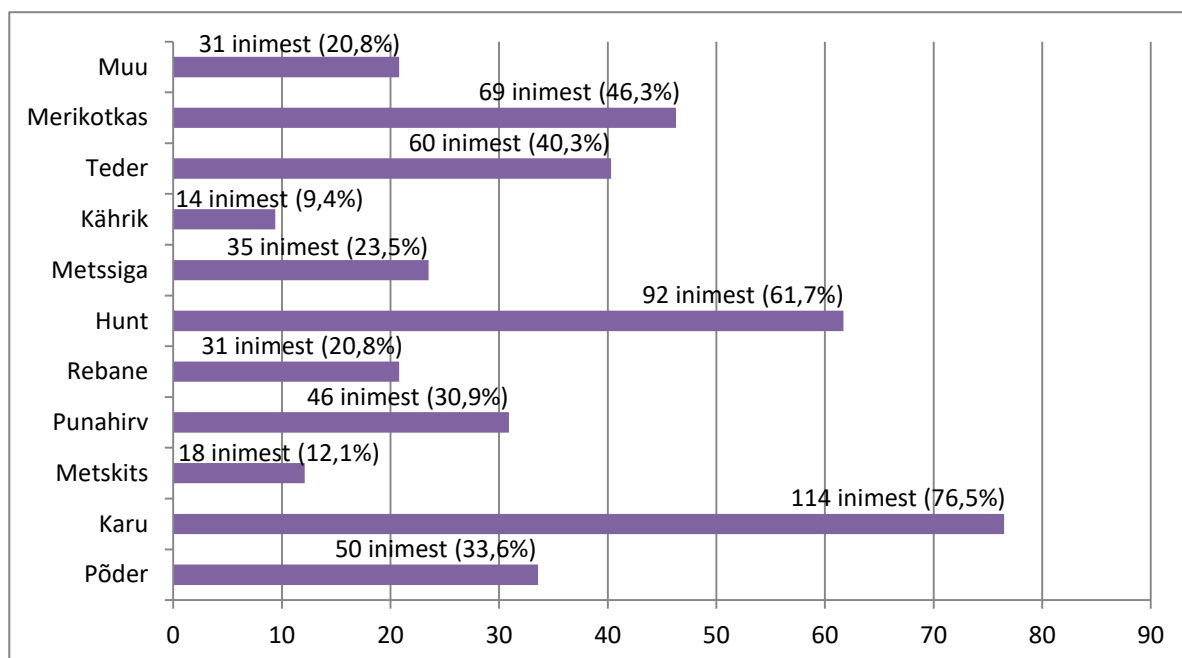
Küsimusele „Kui palju oleksite orienteeruvalt nõus varjeturismi teenuse eest maksma?“ vastati järgnevalt: 82 inimest (55%) olid nõus maksma kuni 25 eurot, 40 inimest (26,8%) olid nõus maksma kuni 50 eurot, 7 inimest (4,7%) kuni 75 eurot, 13 inimest (8,7%) kuni 100 eurot ning 7 inimest (4,7%) olid nõus varjeturismi teenuse eest maksma rohkem kui

100 eurot. Sihtgruppide järgi võttes olid vähem nõus maksma **tavakülastajad** (kuni 25 või 50 eurot) ning rohkem nõus maksma **süva-loodushuvilised** ning **kõrgklassi turistid** (kuni 100 või rohkem kui 100 eurot).

Rohkem ollakse nõus maksma ka vähemlevinud loomade- ja lindude nägemise eest. 13,4% (20 inimest) vastas, et nad oleksid kindlasti nõus vähemlevinud liikide, nagu näiteks karu ja punahirv, nägemise eest rohkem maksma ning 47% (70 inimest) vastas, et nad pigem oleksid nõus vähemlevinud liikide nägemise eest rohkem maksma. Sihtgruppidest olid nõus rohkem maksma eelkõige **loodushuvilised, süva-loodushuvilised** ning **kõrgklassi-turistid**.

Eelnevas lõigus nimetatud 3 sihtgruppide olid ka need, kes nõustusid varjeturismi teenust korduvalt kasutama, kas siis erinevaid teenusepakkujaid kasutades, erinevatel aastaegadel või erinevate looma- ja linnuliikide nägemiseks.

Looma- ja linnuliikidest oli vaieldamatult populaarseim karu, kelle nägemise vastu tundis huvi tervelt 76,5% vastanutest (114 inimest). Teisel kohal oli hunt – 61,7% vastanutest (92 inimest), ning kolmandal merikotkas – 46,3% vastanutest (69 inimest). Kõige vähem tundi huvi aga kähriku, metskitse ja rebase vastu (Joonis 4).

Joonis 4. Huvipakkuvad looma- ja linnuliigid

Antud küsimuse lõpus oli vastajatel soovi korral võimalus juurde lisada teisi enda jaoks huvipakkuvaid looma- ja/või linnuliike. 31 inimest (20,8%) ka seda tegi - muudest looma- ja linnuliikidest tuntakse huvi ilvese, kakuliste, jäälinnu, lendorava, mägra ja šaakali vastu.

26% vastanutest (39 inimest) oleksid nõus varjes olema ka terve öö; 42,7% (64 inimest) oleksid pigem nõus varjes olema terve öö, seda siis kas öise eluviisiga loomade jälgimiseks või varahommikuse tedremängu vaatamiseks. **Süva-loodushuvilistest** olid kõik nõus varjes ööbima, **loodushuvilistest** olid nõus varjes ööbima 76%, **kõrgklassi turistidest** 77% ning **tavaküllastajatest** 45% vastanutest.

Varjete mugavust pidas väga oluliseks 11 inimest (7,4%); pigem oluliseks 75 inimest (50,3%); pigem mitteoluliseks 35 inimest (23,5%) ning üldsegi mitte oluliseks 5 inimest (3,4%).

Kokkuvõtlikult võib eelnevate tulemuste põhjal järeldada, et keskmine varjeturismi toodet tarbiv eestlasest klient võiks olla:

- Vanusegrupist 35-44 või 45-54 eluaastat
- Loodushuviline või süva-loodushuviline
- Nõus maksma varjeturismi toote eest kuni 100 eurot
- Nõus varjes olema ka terve öö
- Pigem nõus vähemlevinud looma- ja linnuliikide nägemise eest rohkem maksma
- Nõus varjeturismi toodet mitmekülgsema elamuse saamiseks ka korduvalt kasutama
- Varjete puhul peab oluliseks ka mugavust

2.2.2. Intervjuude tulemused

Antud alapeatükis on välja toodud intervjuude tulemused. Intervjuud viidi läbi 2017. aasta aprillikuus *Skype*'i vahendusel ning telefoni teel. Intervjuude valimi koostamisel valis bakalaureusetöö autor välja ühe ettevõtte Mandri-Eestist ning teise ettevõtte Saaremaalt.

Antud valimi eesmärk oli võrrelda, millised erinevused võiksid ilmned Mandri-Eestis ja Saaremaal tegutsevate varjeturismiteenust pakkuvate ettevõtete vahel.

Mandri-Eestis tegutseva ettevõtte puhul on peamised kliendid välismaalased, kes tulevad valdavalt Inglismaalt, Hollandist, Itaaliast, ning viimasel ajal ka Austraaliast. Peamisteks sihtgruppideks on loodushuvilised, süva-loodushuvilised ning fotograafid. Saaremaal tegutseva ettevõtte puhul on sihtgrupid valdavalt samad aga eestlastest külastajaid on tunduvalt rohkem. Kui mandril olid 99% klientidest välismaalased siis Saaremaal on eestlaste-välismaalaste suhe 50:50. Saaremaa puhul on erinevuseks ka see, et sealsed külastajad on enamasti püsikliendid, Mandri-Eestis on aga püsiklientide osakaal väike – enamuse klientidest on esmakordsed külastajaid.

Teistele sihtgruppidele plaanib läheneda eelkõige Saaremaal tegutsev ettevõtte – näiteks loodushariduse poole pealt kas õpilastele või üliõpilastele. Mandril tegutsev ettevõtte jäi antud küsimuse puhul natuke skeptiliseks; intervjueeritav arvas, et kui ikka inimestel huvi looduse vastu puudub siis on ka raske neid varjetesse tuua. Loomade nägemiseks peab varjes olema kaua aega, üldjuhul terve öö. Seetõttu on mandril tegutseva ettevõtte sõnul teistele sihtgruppidele lähenemine keeruline.

Küsimuse peale kas luksuslikumad varjed meelitaks ligi rohkem maksvaid turiste vastas Saaremaa ettevõtte, et mugavus ja luksus ei ole üldse nii olulised. Külastajate põhieesmärk on ikkagi loomi ja linde tulla vaatama/pildistama, mugavusest nad väga ei hooli. Intervjueeritava sõnul on eelkõige tähtis just teenusepakkuja pädevus – ta peab tundma loodust ja teadma, kuidas loomadele-lindudele lähedale saada. Saaremaa ettevõtte arvas, et ärilises mõttes oleksid kasulikud ja tulutoovad ka nn mass-varjed, mis mahutavad palju inimesi ning mis on mõeldud eelkõige sellistele sihtgruppidele nagu turismigrupid, pered jne. Loodusesse sellised varjed aga üldjuhul ei sobi, neid ei saa enamike liikide puhul üldse rakendada ning tundlike loomade-lindude suhtes on selline lähenemine väga vale.

Mõningad erinevused ilmnevad ka looma- ja linnuliikides. Mandril on klientide poolt enim näha tahetud liikideks põhiliselt suurulukid nagu karu ja põder, lindudest kotkad ja muud röövlinnud, rähnid, kakud, teder. Saaremaal hirved, hülged ja kotkad.

Samuti on erinevused külastatavuses. Mitmete mandril tegutsevate ettevõtete külastatavuse ja töömahu hulk on aastatega suurenenud, mitmel pool on täheldatud iga-aastast 1,5-2

kordset kasvu. Saaremaal tegutseva ettevõtte sõnul on külastajate arv aga aastatega jäänud valdavalt samaks.

Hinnakujundus on mõlema ettevõtte puhul suuremas osas sama – eeskuju on võetud teistelt varjeturismiga tegelevatelt riikidelt, nagu näiteks Soome ja Rootsi, ning arvesse võetakse ka enda ettevõttepõhist kuluarvestust.

Pisut on erinev ka külastatavuse aeg – mandril on kõrghooaeg aprilli teisest poolest kuni Jaanipäevani ning augusti lõpust oktoobri esimese-teise nädala lõpuni (olenevalt ilmadest). Saaremaa puhul on kõrghooaeg aga peamiselt kevadel. Talvel on mõlema ettevõtte puhul külastajate hulk minimaalne kuna liigiline koosseis, keda vaadata ja pildistada, on väike.

Kui küsiti, kes (ettevõtted) või mis (teised tooted/teenused) on konkurendid, siis mõlemad intervjueeritavad vastasid ühiselt, et otseseid konkurente neil ei ole. Eesti on väike ja kõik ettevõtjad saavad omavahel hästi läbi. Palju otstarbekam on ettevõtetevahelise koostöö arendamine, mille tulemusel saavad kasu nii ettevõtted kui ka kliendid. Pigem konkureeritakse riikidevaheliselt – Soome ja Rootsi, loomavaatlustes Slovakkia, linnuvaatlustes Rumeenia-Bulgaariaga.

Tulevikuperspektiividest rääkides arvas Mandri-Eestis paiknev ettevõtte, et erinevate looma- ja linnuliikide kohta võiks varjeid olla tunduvalt rohkem. Näiteks Alutaguse karuvarjest käib läbi hooaja jooksul läbi umbes 15 – 20 fotograafi, klientuuri oleks aga kindlasti 2-3 samasuguse varje jaoks. Samuti tahetakse väga põtru näha aga konkreetset põdravarjet Eestis veel ei ole. Mõlemad intervjueeritavad ettevõtted arvasid, et vaja oleks metsnugise varjeid – enamik välismaalasi on just väikekiskjatest huvitatud, eriti inglased.

Mandri-Eestis tegutseva ettevõtte arvates on varjeturismi potentsiaal Eestis väga hea. Intervjueeritav tõi näite: kui RMK teenib metsaraiega aastas ligikaudu 50 miljonit eurot siis Soomes on varjeturismi maht umbes sama suur. Varjeid ei ole seal üldse palju aga maht on meeletu. Saaremaal tegutsev ettevõtte arvas samuti, et potentsiaal on olemas, kuid ärilises mõttes tasub varjeturism ära ainult siis, kui alustada varakult ning olla 100% pühendunud. Seetõttu tegelevadki Saaremaa ettevõtte sõnul mõned inimesed varjeturismiga pigem hobikorras, põhitöö kõrvalt.

Kokkuvõtlikult on intervjuude käigus teada saadud sarnasused/erinevused paigutatud järgnevasse tabelisse (Tabel 4):

Tabel 4. Intervjueeritud ettevõtete sarnasused/erinevused

	Ettevõtte Mandri-Eestis	Ettevõtte Saaremaal
Peamised külastajad	99% välismaalased	50% eestlasi, 50% välismaalasi
Püsikliendid	Peamiselt uued kliendid	Peamiselt püsikliendid
Peamised sihtgrupid	Loodushuvilised, süva-loodushuvilised, fotograafid	Loodushuvilised, süva-loodushuvilised, fotograafid
Külastatavuse tase	On tõusnud	Jäänud valdavalt samaks
Hinnakujundus	Väliskonkurentide järgi	Väliskonkurentide järgi, oma kuluarvestuse põhjal
Looma- ja linnuliigid	Karu, põder, kotkad ja muud röövlinnud, kakulised, teder	Punahirv, hülged, kotkad
Hooaeg	Kevad ja sügis	Peamiselt kevad
Tulevikuperspektiivid	Rohkem varjeid kõikide liikide jaoks, rajada põdravarjeid-nugisevarjeid	Rajada nugisevarjeid

Nagu saadud tulemustest selgub, on Mandri-Eestis ja Saaremaal tegutsevate ettevõtete vahel hulgaliselt erinevusi, kuid ilmneb ka mitmeid ühiseid jooni. Erinevuste hulk on tõenäoliselt tingitud eelkõige asukoha iseärasustest, ettevõtte suurusel ja populaarsusest ning aktiivse tegutsemisperioodi pikkusest. Intervjuude käigus saadi teada, kes on põhilised kliendid ja sihtgrupid, milline on praegune varjeturismi olukord ning kas looma- ja linnuvaatlustega tegelemine on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv.

3. ARUTELU

Uurimisküsimustest lähtuvalt püstitas diplomitöö autor sissejuhatuses kolm hüpoteesi. Olemasolevas peatükis käsitletakse, kas püstitatud hüpoteesid osutusid tõesteks või suutis töö autor antud hüpoteesid ümber lükata. Igale hüpoteesile kuulub üks lõik.

Esimene püstitatud hüpotees oli, et varjeturism on Eestis jätkusuutlik ja tasuv. Hüpotees leidis kinnitust. Uuringu tulemustest selgus, et mitmed hetkel Eestis varjeturismiga tegelevad ettevõtted on täheldanud iga aasta pea 1,5-2 kordset kasvu nii klientuuri kui töömahu poolest. Samuti ilmnas ankeetküsimustiku tulemuste põhjal, et tüüpiline eestlasest varjeturismi toodet tarbiv klient on nõus maksma üsnagi arvestatavaid summasid (kuni 100 eurot) ning on mitmekülgsema elamuse saamiseks nõus toodet ka korduvalt kasutama.

Teine püstitatud hüpotees oli, et on olemas potentsiaalsed kliendid kes varjeturismi elamust või toodet kasutaksid. Hüpotees leidis kinnitust. Küsimustikule vastanud 150 inimesest vastas 68,7% ehk siis 103 inimest, et neid kas pigem huvitaks või väga huvitaks loodusturismi tootena looma- või linnuvarje. Samuti oli 61,3% inimestest nõus antud teenust ka korduvalt kasutama, kas siis erinevatel aastaegadel, erinevate loomade nägemiseks või siis erinevaid teenusepakkujaid kasutades. Seega klientuur on olemas – nii eesti- kui ka välismaine ning külastatavus on valdavalt tõusutrendis.

Kolmas püstitatud hüpotees oli, et Eestile omapärane looduslik mitmekesisus garanteerib positiivse varjeturismi elamuse. See hüpotees leidis samuti kinnitust. Eesti on üks väheseid riike Euroopas ja isegi terves maailmas, kus on veel olemas suurkiskjaid ning mitmesugused teised suur- ja väikeulukid. Samuti on Eesti asustustihedus väga väike ning metsade ökoloogiline potentsiaal väga suur.

4. JÄRELDUSED

Järgnevalt toob bakalaureusetöö autor välja punktide kaupa selgunud järeldused.

- Varjeturismiga tegelemine on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv
- On olemas kliendid, nii eestlased kui ka välismaalased, kes varjeturismi teenust kasutavad
- Tüüpiline eestlasest klient on tõenäoliselt vanusegrupist 35-44 või 45-54 eluaastat; loodushuviline või süva-loodushuviline
- Praegusel hetkel on enamik klientidest välismaalased
- Varjeturismi toode on Eesti mastaabis alles arengujärgus; potentsiaal on aga olemas
- Eestit tuleks varjeturismi sihtkohana laiemalt tutvustada
- Eestile omane looduslik mitmekesisus ja maastikuline eripära tagab positiivse varjeturismi kogemuse kõikidele sihtgruppidele
- Tuleks rajada rohkem varjeid erinevatele looma- ja linnuliikidele
- Ankeetküsimustik oli informatsiooni saamiseks üsnagi hea meetod kuid asjakohasemat ja konkreetsemat informatsiooni sai hoopis intervjuude käigus
- Ankeetküsimustikus oli paar küsimust, mis ei aidanud kaasa töö koostamisele, mistõttu neid ei kasutatud
- Parema ettekujutuse saamiseks tuleks uurimispiirkonda ning uurimismahtu tunduvalt suurendada

Antud diplomitöö autor arvab aga, et sellegipoolest oli uuring edukas. Kõik hüpoteesid leidsid kinnitust ning uurimisküsimustele leiti vastused.

KOKKUVÕTE

Alates 1990ndatest aastatest, kui hakkas laiemalt levima ökoturismi kontseptsioon (Björk 2007), on hakanud populaarsust koguma ka looma- ja linnuvaatlus, mis oma jätkusuutlike põhimõtete poolest on kiiresti muutunud ökoturistide seas kõrgelt hinnatud turismivaldkonnaks (Krüger 2005).

Selleks, et teada saada kas looma- ja linnuvaatlusturism ehk teisisõnu varjeturism on Eesti mastaabis jätkusuutlik ja tasuv ning kes on peamised kliendid ning milline on nende sihtgrupp, viis diplomitöö autor läbi vastava uuringu internetis ning kahes varjeturismiga tegelevas ettevõttes.

Bakalaureusetöö eesmärkide saavutamiseks teostati olemasolevate varjeturismi alaste kirjandusallikate analüüs ning seejärel viidi 2017. aasta märtsi- ja aprillikuus läbi epiiriline uuring, mis koosnes kahest osast: ankeetküsimustikust internetis ning intervjuu vormis küsitlusest varjeturismi toodet pakkuvate isikute/ettevõtetega. Ankeetküsimustikule vastas kokku 150 inimest ning intervjuueeritavaid isikuid/ettevõtteid oli 2 – üks Mandri-Eestist ja teine Saaremaalt.

Ankeetküsimustiku küsimusele „Kas teid huvitaks loodusturismi tootena looma-või linnuvarje?“ vastas 150 inimesest 103 (68,7%), et neid pigem huvitab või väga huvitab selline loodusturismi toode.

Statistilise analüüsi käigus selgus, et tüüpiline varjeturismi toodet tarvitav eestlasest klient on 35-44 või 45-54 aastane loodushuviline või süva-loodushuviline inimene, kes on nõus maksma varjeturismi toote eest kuni 100 eurot. Ta on nõus varjeturismi toodet mitmekülgsema elamuse saamiseks korduvalt kasutama ning on nõus vähemlevinud looma- ja linnuliikide nägemise eest rohkem maksma. Samuti on ta nõus olema varjes terve öö kuid peab varjete juures oluliseks ka nende mugavust.

Intervjuude käigus selgus, et varjeturismi potentsiaal on Eestis väga hea. Mandri-Eestis tegutsev ettevõtte pidas olemasolevat potentsiaali veidi paremaks kui Saaremaal tegutsev ettevõtte, see erinevus on tõenäoliselt tingitud asukoha iseärasustest. Paljud kliendid on

välismaalased – Mandri-Eesti ettevõtte puhul oli välismaalaste hulk 99%, Saaremaa ettevõtte puhul 50%. Peamisteks sihtgruppideks on loodushuvilised, süva-loodushuvilised ning fotograafid. Külastatavus tõuseb iga aastaga, mitmed varjeturismiga tegelevad ettevõtted on täheldanud 1,5-2 kordset iga-aastast kasvu nii klientuuri kui töömahu poolest. Mõlemad intervjueritavad leidsid, et vajalik oleks ehitada juurde varjeid erinevatele looma- ja linnuliikidele – Eesti liigiline mitmekesisus on Euroopa mastaabis väga kõrge ning küllastajate huvi erinevate liikide vastu on suur.

Uuring oli edukas. Uuringu käigus saadi vastused nii uurimisküsimusele kui ka tööhüpoteesidele.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Björk, P.** (2007). Definition Paradoxes: From concept to definition. In Higham, J. *Critical Issues In Ecotourism: Understanding a complex tourism phenomenon*. Butterworth-Heinemann, Oxford, 23–46.
Kättesaadav: <https://goo.gl/2evSoo>
(15.05.2017).
2. Center for Responsible Travel. (2014). Economic Impact of Bear Viewing and Bear Hunting in the Great Bear Rainforest of British Columbia. Washington DC: Center for Responsible Travel. 130 lk.
Kättesaadav: <https://goo.gl/Wh3h8J>
(10.05.2017).
3. **Cong, L., Wu, B., Morrison, A.M., Shu, H., Wang, M.** (2014). Analysis of wildlife tourism experiences with endangered species: An exploratory study of encounters with giant pandas in Chengdu, China. *Tourism Management* 40, pp 300-310.
Kättesaadav: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.07.005>
(15.05.2017).
4. **Curtin, S.** (2013). Lessons from Scotland: British wildlife tourism demand, product development and destination management. Volume 2, Issue 3, pp 196–211.
Kättesaadav: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2013.09.002>
(13.05.2017).
5. **Decak, D., Frkovic, A., Grubešić, M., Huber, D., Ivček, B., Kulic, B., Sertic, D., Štahan, Z.** (2005). Brown Bear Management Plan for The Republic of Croatia. Zagreb: Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management, Department for Hunting. 90 lk.
Kättesaadav: <https://goo.gl/rokjRl>
(15.05.2017).
6. **Enserink, M., Vogel, G.** (2006). The Carnivore Comback. *Science* 314: pp 746-749.
Kättesaadav: <https://goo.gl/slAE9G>
(17.05.2017).
7. **Farley, S., Fortin, J.K., Hilderbrand, G.V., Jorgensen, C., Marcot, B.G., Rode, K.D., Wilder, J.** (2016). Impacts of Human Recreation on Brown Bears (*Ursus arctos*): A Review and New Management Tool. *PLoS ONE* 11(1): e0141983.

- Kättesaadav: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0141983>
(15.05.2017).
8. **Finnature.** (2017). **Brown Bear Watching in Finland.**
Kättesaadav: <http://finnature.com/wildlife/wildlife-watching/brown-bear-watching-in-finland/>
(17.05.2017).
  9. **Gallagher, A.J., Vianna, G.M.S., Papastamatiou, Y.P., Macdonald, C., Guttridge, T.L., Hammerschlag, N.** (2015). Biological effects, conservation potential, and research priorities of shark diving tourism. *Biological Conservation*. Volume 184, pp 365–379.
Kättesaadav: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2015.02.007>
(15.05.2017).
  10. **Heikkinen, S., Kojola, I.** (2012). Problem brown bears *Ursus arctos* in Finland in relation to bear feeding for tourism purposes and the density of bears and humans. *Wildlife Biology* 18(3): 258-263.
Kättesaadav: <http://dx.doi.org/10.2981/11-052>
(15.05.2017).
  11. **International Ecotourism Society.** (2015). What is ecotourism?
Kättesaadav: <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>
(13.05.2017).
  12. **Krüger, O.** (2005). The role of ecotourism in conservation: Panacea or Pandora's box? *Biodiversity and Conservation* 14: 579–600.
Kättesaadav: <https://goo.gl/jG0sQl>
(12.05.2017).
  13. **Okello, M.M., Manka, S.G., D'Amour, D.E.** (2008). The relative importance of large mammal species for tourism in Amboseli National Park, Kenya. Volume 29, Issue 4, pp 751–760.
Kättesaadav: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.08.003>
(14.05.2017).
  14. **Rewilding Europe.** (2012). **Wildlife watching hides. An inspirational guide, 1.0.** 38 lk.
Kättesaadav: <https://rewildingeuropa.com/assets/uploads/Downloads/Rewilding-Europe-Wildlife-Watching-Hides-Best-Practice-Guidelines-Dec-2012.pdf>
(22.04.2017).
  15. **Rode, K.D., Farley, S.D., Fortin, J., Robbins, C.T.** (2007). Nutritional consequences of experimentally introduced tourism in brown bears. *Journal of Wildlife Management*, 71, pp. 929–939.
Kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2193/2006-075/epdf>

- (15.05.2017).
16. Suurkiskjate kaitse- ja ohjamise tegevuskava aastateks 2012-2021. (2012). /Koost. P. Männil, R. Kont. Tartu: Eesti Terioloogia Selts. 127 lk.
17. **Tapper, R.** (2006). Wildlife Watching and tourism. A study on the benefits and risks of a fast growing tourism activity and its impacts on species. Bonn: UNEP / CMS Convention on Migratory Species and TUI. 68 lk.
Kättesaadav: <https://goo.gl/PEvPA9>
(20.05.2017).
18. Veterinaar- ja Toiduamet. (2017). Eriotstarbeline söötmine.
Kättesaadav: <http://www.vet.agri.ee/?op=body&id=972>
(04.04.2017).
19. Wildlife Safaris Finland. (2017). How wildlife tourism emerged.
Kättesaadav: <http://www.wildfinland.org/info/wildlife-tourism/>
(15.05.2017).
20. Ökoturism. Mõtteviis, majandusharu, heaolu tõstja, loodus- ja kultuuripärandi kaitse tõhustaja. /Koost. M. Reimann. Eesti Ökoturismi Ühendus. 148 lk.
Kättesaadav: https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/docs/2883448_okoturismi-kasiraamat.pdf
(15.05.2017).

OPPORTUNITIES AND POTENTIAL OF PHOTO HIDE TOURISM IN ESTONIA

SUMMARY

Since the 1990s, in relation to the fast-growing concept of ecotourism (Björk 2007), wildlife watching has become one of the most popular nature-based activities among ecotourists (Krüger 2005).

In order to find out whether wildlife watching tourism in Estonia is sustainable and profitable, who are the main customers and what are the main target groups of those customers, the author of this diploma thesis conducted a research of the subject at hand.

Research was divided into two parts. First, a complete analysis of materials containing information about wildlife watching tourism and ecotourism in general was conducted. And secondly, an empirical research, consisting of an online questionnaire and interviews with people from wildlife watching companies was conducted. 2 companies were selected - one which is located in the continental part of Estonia and the second which is located in Saaremaa. 150 people responded to the questionnaire.

From 150 people answering to the question „Would you be interested in the product of wildlife watching tourism?“, 103 (68,7%) said that they would be rather interested or very interested in such kind of product.

Statistical analysis showed that an average Estonian person interested in wildlife watching product is approximately 35-44 or 45-54 year old nature enthusiast, who is ready to pay up to 100 euros to view or photograph wildlife. He/she is interested in using wildlife watching product several times in order to have a different experience and is also willing to pay more for less-common species. He/she is ready to spend a night in a photo hide but considers comfort to be a rather important factor.

The analysis of the interviews showed that wildlife viewing potential of Estonia is very good. Visitors from all over the world come to see our diverse wildlife. 99% of the customers who visit the continental part of Estonia are foreigners, and in Saaremaa, foreigners make up 50% of the customers. The main target groups of the visitors are nature enthusiasts and photographers. Both of the interviewees also found that it would be necessary to build more photo hides because of the increasing popularity of the Estonian wildlife viewing tourism product.

The research was successful. The research provided truthful answers for the research questions and the hypotheses.

LISAD

Lisa 1. Küsimustiku küsimused

Lp. küsimustiku täitja,

Olen Eesti Maaülikooli loodusturismi eriala kolmanda kursuse üliõpilane ja teen bakalaureusetööd teemal "Varjeturism Eestis: võimalused ja potentsiaal". Oleksin väga tänulik, kui leiaksite 5 minutit oma ajast, et täita ära järgnev küsimustik antud teema kohta. Täpsustuseks mainiks ära, et varjeturismi all peetakse silmas loomade-lindude vaatlemist ja/või fotografeerimist selle jaoks spetsiaalselt ehitatud varjest, mis peidab inimese loomade-lindude eest ja annab seeläbi võimaluse neid lähemalt vaadelda ja pildistada.

Küsimustik on anonüümne.

Ette tänades,

Kalev Sepp

1. Sugu?

- Mees
- Naine

2. Millisesse vanusegruppi kuulute?

- <17
- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54

- 55-64
- 65+

3. Kas teid huvitaks loodusturismi tootena looma-või linnuvarje (nt karuvarje, kotkavarje jne)?

- Üldse ei huvita
- Pigem ei huvita
- Ei oska öelda
- Pigem huvitab
- Väga huvitab

4. Kas olete varasemalt varjeturismiga kokku puutunud?

- Ei
- Jah

5. Kuidas kirjeldaksite ennast kui looduses viibivat inimest?

- Tavakülastaja (meeldib vahetevahel looduses viibida, pole kõrgeid nõudmisi, varjes viibiks maksimaalselt 30 minutit)
- Loodushuviline (meeldib tihti looduses viibida, kannab üldjuhul fotokaamerat kaasas, varjes nõus viibima 1-2 tundi)
- Süva-loodushuviline (valmis looduses viibima väga pikka aega, kannab alati fotokaamerat kaasas, on nõus maksma, et näha/kogeda rohkem, on nõus varjes viibima mitmeid tunde järjest-iseegi terve öö)
- Professionaalne loodusfotograaf (profitehnikat omav fotograaf, konkreetset nõudmised varje suhtes, on valmis varjes veetma lausa mitu päeva, et saada head pildi- või videomaterjali)

- Kõrgklassi turist (meeldib luksus ja mugavus ka looduses viibides, kõrged nõudmised, varjes peavad olema kõik luksuslikud lisad käe-jala ulatuses – toitlustus, sisustus, wc jne)

6. Kui palju oleksite orienteeruvalt nõus varjeturismi teenuse eest maksma?

- Kuni 25 eurot
- Kuni 50 eurot
- Kuni 75 eurot
- Kuni 100 eurot
- Rohkem kui 100 eurot

7. Kas oleksite nõus vähemlevinumate loomade (nt karu, punahirv) nägemise eest rohkem maksma, kui näiteks levinumate loomade (metskits, kährik) nägemise eest?

- Ei
- Pigem ei
- Ei oska öelda
- Pigem jah
- Jah

8. Kas te oleksite nõus antud turismiteenust mitmekülgsema elamuse saamiseks korduvalt kasutama (näiteks erinevate loomade nägemiseks, erinevatel aastaegadel, erinevad teenusepakkujad jne)?

- Ei
- Pigem ei
- Ei oska öelda
- Pigem jah
- Jah

9. Millise looma- või linnuliigi nägemise/fotografeerimise vastu te kõige rohkem huvi tunneksite? Võib valida mitu varianti, soovi korral lisada enda jaoks huvipakkuvad liigid.

- Pöder
- Karu
- Metskits
- Punahirv
- Rebane
- Hunt
- Metssiga
- Kährrik
- Teder
- Merikotkas
- muu

10. Millisel aastaajal oleksite enim varjete kasutamisest huvitatud? Võib valida mitu varianti.

- Kevadel (loomad-linnud aktiivsemad, ilmad valdavalt ilusad)
- Suvel (rohelist palju, mille taustal loomad-linnud ei pruugi nii hästi välja paista, ilm ilus, soe)
- Sügisel (loomad-linnud aktiivsemad, ilm võib olla kehv, vihmane)
- Talvel (rohelist vähem, lume taustal loomi parem jälgida, küll aga ei näe karu, kes magab talveund, ilm kehvem, varjes võib hakata külm)
- Aastaaeg pole oluline

11. Kas teie jaoks oleks varjete puhul oluline ka mugavus (palju ruumi, soojustatud, erinevad lisad)?

- Mugavus ei ole üldse oluline
- Pigem ei ole oluline
- Ei oska öelda
- Pigem on oluline
- Mugavus on väga oluline

12. Millised lisad varjete juures teid veel huvitaksid? Võib valida mitu varianti, soovi korral lisada enda jaoks huvipakkuvad lisad.

- Istekohad, lamamiskohad
- Magamiskohad
- Panoraamaken
- Elekter, valgustus
- Vesi, wc, küte
- Toidutegemise võimalus
- Tellitav toitlustusteenus
- Kinnituskohad foto-ja videotehnika jaoks
- Internet
- Muu

13. Kas oleksite nõus jääma varjesse ka ööseks (õise eluviisiga loomade jälgimiseks, varahommikuse tedremängu vaatamiseks jne)?

- Ei
- Pigem ei

- Ei oska öelda
- Pigem jah
- Jah

Aitäh vastamast!

Lisa 2. Vastused intervjuu küsimustikule

Intervjuu küsimused

1. Kes on peamised kliendid (eestlased või välismaalased)? Kui välismaalased, siis millistest riikidest?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- 99% klientidest on välismaalased.
- Tullakse peamiselt Inglismaalt, Hollandist, Itaaliast, viimasel ajal ka Austraaliast.

Saaremaa ettevõtte:

- Pooled klientidest on eestlased ja pooled välismaalased.
- Välismaalased tulevad peamiselt Kesk-Euroopast – eriti Saksamaalt.

2. Milline on peamine külastajate sihtgrupp (tavakülastajad, loodushuvilised, süva-loodushuvilised, grupid, profifotograafid vms)?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Loodushuvilised, süva-loodushuvilised ja fotograafid.

Saaremaa ettevõtte:

- Loodushuvilised, süva-loodushuvilised ja fotograafid.

3. Kas soovite edaspidi ka teistele sihtgruppidele läheneda, kui jah, siis mida peaks selleks tegema?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Teistele sihtgruppidele lähenemine on keeruline. Kui inimesel huvi looduse vastu puudub, siis on raske teda varjesse tuua. Varjes peab olema kaua aega. Linnuvarjes saab olla lühemat aega. Standardmudel ongi, et öhtul 5-6 ajal minnakse sisse ja järgmine hommik kell 7-9 ajal tullakse välja. Raske on muudele sihtgruppidele läheneda, kes ei soovi terve öö varjes olla.

Saaremaa ettevõtte:

- Võib-olla õpilastele – loodushariduse poole pealt.

4. Millise looma- või linnuliigi vastu enim huvi tuntakse?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Põhiliselt suurulukid – karu ja põder. Ainult üks karuvarje jääb aga väheseks, klientuur oleks 2-3 varje jaoks kindlasti olemas.
- Lindudest tahetakse näha kotkaid ning muid röövlindude (nt hiireviu). Samuti pakuvad huvi kakulised - händkakk, värbkakk. Paljud liigid ei allu aga peibutamisele – ei toidu ega lõhnaga. Nende jaoks kasutatakse telkvarjeid/kokkupandavaid varjeid. Näiteks kui on teada, et lind kuskil teatud piirkonnas toimetab, siis viiakse varje sinna ja pannakse püsti. Huvi pakuvad veel rähnid, metsis, teder. Metsist aga pildistada ei saa kuna ta on kaitsealune liik ning inimene tema ümber askeldada ei tohi. Tetre tahetakse pildistada kuna Eestis on rabamaastik mida mujal Euroopas ei ole, tedrevarjeid on mitmeid (paljud omatarbeks kuid on olemas ka 4-5 kommertseesmärgidel kasutatavat varjet).
- Hunti ja ilvest tahetakse ka näha aga neid ei saa vaadata.

Saaremaa ettevõtte:

- Hülged, kotkad, punahirv.

5. Milliseid looma- või linnuliike soovivad turistid vaadata aga mida meie tingimustes on raske näidata?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Tahetakse põtru näha aga konkreetset põdravarjet veel ei ole. Samuti ilvest ja hunti aga neid on raske näidata. Kellelgi pidi Läänemaal olema ilvesevarje aga see ei tööta efektiivselt, teenuse mõttes pole see usaldusväärne.

Saaremaa ettevõtte:

- See oleneb juba minust kui teenusepakkujast - mida ma ise külastajatele näidata tahaksin. Hetkel näiteks tegelen metsnugise varje ehitamisega, aga sellega läheb veel aega.

6. Kas külastajate arv on aastatega tõusnud, langenud või jäänud samaks?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- On kõvasti paremaks läinud (töömahu poolest). Konkurentide põhjal võib väita, et kasv on olnud muljetavaldav. Vähemalt 2 firmal on olnud iga-aastaselt 1.5-2 kordne kasv.

Saaremaa ettevõtte:

- Pigem on jäänud samaks.

7. Kuidas toimub hinnakujundus? Mille järgi te panete oma tootele hinna?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Teenuse hinna määrab riikide omavaheline konkurents (hinnad suhteliselt samad).
- Varjete enda kulud on üldjuhul madalad. Linnuvarjed on odavad (paarkümmend eurot teenuse eest), seal ollakse aga ainult mõned tunnid, ehituskulud on olematud, toitmiskulud on olematud.

- Suured varjed ja suured loomad on kulukamad (ehitamine, toitmine jne).
- Kõik eelnevad aspektid mängivad hinnakujunduses olulist rolli.

Saaremaa ettevõtte:

- Hind kujuneb nii naaberiikide põhjal kui ka oma kuluarvestuse järgi.

8. Milline on külastajate tagasiside? Kas tulla ka tagasi?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Külastajad on väga positiivselt meelestatud ja ütlevad, et tahavad kindlasti tagasi tulla.
- Tagasi on tulnud 1-2 klienti (välismaalased). Aga käinud külastajate soovitude põhjal on suurel hulgal uusi klienti juurde saadud, inimesed soovivad Eestit kui varjeturismi sihtkohta oma sõpradele-tuttavatele. Kindlasti on neil endil ka tagasituleku soov olemas, võib-olla rahalised võimalused takistavad vms.

Saaremaa ettevõtte:

- Klientide tagasiside on 99% ulatuses positiivne. Enamik külastajaid ongi nn püsikliendid.

9. Millal on varjeturismi kõrghooaeg? Millal on aga vähem külastajaid?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Aprilli teisest poolest kuni Jaanipäevani ning augusti lõpust oktoobri esimese-teise nädala lõpuni (olenevalt ilmadest).
- Kevad on parem karuvaatluse jaoks sest õhtul hilja (kell 22-23) on veel hea valgus. Sügis on parem põdravaatluse jaoks. Sügisel läheb liiga vara pimedaks – 20.30 on juba pime.
- Talvel on vähem külastajaid kuna talvel pole väga liigilist koosseisu keda pildistada.

Saaremaa ettevõtte:

- Kindlasti kevadel. Kevadel on kõige jaoks rohkem võimalusi. Suvel on muud tegemised ja pole nii palju aega.
- Sügisel-talvel on vähem külastajaid.

10. Kes (ettevõtted) või mis (teised tooted/teenused) on konkurendid?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Minu jaoks konkurente ei ole, soov on kõigiga koostööd teha. Pigem konkureeritakse riigiti – Soome-Rootsiga, loomavaatlustes Slovakkia, linnuvaatlustes Rumeenia-Bulgaariaga. Kõik ettevõtted saavad Eestis enam-vähem omavahel läbi kuna Eesti on väike – koostöö on kasulik.

Saaremaa ettevõtte:

- Ei tea, ei oska öelda hetkel. Otsest konkurenti ma ei tea.

11. Kui investeerida ja ehitada luksuslikumad varjed, kas sellega meelitaks siia rohkem maksvaid turiste või kui ehitaks hoopis massvarje peredele-gruppidele, kas sellel oleks mõtet?

Saaremaa ettevõtte:

- Ma ei usu, et see luksus ja mugavus on oluline. Oluline on see, kuidas loomadele-lindudele lähemale saada. Peab teadma õigeid kohti ja see inimene, kes selle valdkonnaga tegeleb, peab tundma loodust.
- Massvarjed oleks ärilises mõttes kindlasti kasulikud, näiteks tedre puhul saab teatud kohtades kliendid bussiga kohale viia ja bussiakendest vaadata-pildistada. Aga kuidas massvarje loodusesse sobib, see on juba omaette küsimus. Tundlike loomade-lindude kohapealt ei ole see kindlasti õige. Lisaks ei saa paljude loomade-lindude puhul mingisuguseid massvarjeid üldse rakendada, näiteks kotkaste puhul jne.

12. Millised on tulevikuperspektiivid? Rohkem varjeid, erinevad varjetetüübid vms?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Varjeid võiks rohkem olla, eri liikide peale, nii lindude kui ka loomade jaoks.
- Metsnugise varjeid oleks vaja – inglased väga tahavad metsnugist näha.
- Jahimeestega tuleks koostööd edasi arendada.
- Üks probleem näiteks Alutaguse varje puhul on see, et kui karu veel söödaplatsil näha ei ole siis klientidel ei ole varjes peale ootamise mingit muud tegevust. Seda saaks parandada rajades varje juurde näiteks tiigikesed, et klient saaks ootamise asemel kasvõi linnukesi pildistada. Samuti võiks paigutada varjesse ettevõtte brošüürid, et kliendid saaksid midagi lugeda ja uurida. Nii oleks olemas ka müügipotentsiaal – et „Näe, sügisel pakutakse põdravaatlust, tulen kindlasti tagasi!“.

Saaremaa ettevõtte:

- Edasi laieneda ei plaani, võib-olla sooviks mõnda varjet muuta. Pakkuda midagi asukohapõhist – näiteks nugisevarjeid (tundub, et inimestel on huvi selle liigi vastu).
- Minu jaoks on varjeturism nagu hobi mida aeg-ajalt teen tööna. See on väga ressursinõudlik – nõuab palju aega ja pühendumist. Võib-olla tulevikus tekib mingi laienemise plaan.

13. Milline on teie isiklik arvamus, kas varjeturism on Eestis tulutoov, kas sellel on potentsiaali?

Mandri-Eesti ettevõtte:

- Kui RMK teenib metsaraiega aastas ligikaudu 50 miljonit eurot siis Soomes on varjeturismi maht umbes sama suur. Varjeid ei ole Soomes üldse palju aga varjeturismi maht on meeletu. Ameerika Ühendriikides Nevada osariigis hakati asendama jahiturismi loomavaatlusturismiga ning 3-4 aasta pärast ületas loomavaatlusturismi tulu jahiturismi oma mitmekordselt. Nii et potentsiaal on Eestis kindlasti olemas.

Saaremaa ettevõtte:

- Juhul kui alustada väga varakult, kui oled noorem ja sul ei ole peret, ning sul on rohkem vaba aega, siis on ärilises mõttes potentsiaal kindlasti olemas. Enamasti tehakse aga seda hobikorras ning püsiklientidele. See valdkond nõuab väga suurt pühendumist. Eestis on aga mõnes mõttes asi keeruline, meil peaks olema mingid sellised liigid, mida mujal ei ole.